

Köy Enstitüleri Eğitim Modelinin Hedeflediği İnsan Tipi ve Türkiye’de Yapılmış Tezlerde Köy Enstitüleri

Duygu Çukur

*Arş. Gör.
Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
E-posta: duygu.cukur@deu.edu.tr*

Giriş

Makalede Köy Enstitüleri, Şehir Planlama Anabilim Dalı’nda yapılmakta olan “Yeni Bir Toplumsallaşma Sürecinin Mekânsal Anlatımı: Olanak ve Sınırları” başlıklı doktora tezi çerçevesindeki konumu bağlamında ele alınmıştır. Buna göre Türkiye’ye içkin Köy Enstitüleri eğitim modeli, fiili kültürel yapı içerisinde oluşan insan kimliğinden farklı, yeni bir insan kimliği oluşumunda yeniden ele alınabilecek bir potansiyel barındırmaktadır.

Fiili kültürel yapı, maksimum kâr ve güç sağlamayı amaçlayan kapitalizm ekonomik modeli ve buna temellenen endüstriyalizm sosyal modeline göre biçimlenmiştir. Sistem, toplumsal formasyonun ideolojik düzleminde toplumsallaşma süreci araçlarını amacına uygun içerikle donatarak istediği nitelikte insan tipi/kimliği oluşturmakta ve böylece sürekliliğini ve meşruluğunu sağlamaktadır. Bunun için akıl araçsallaştırılmakta ve korteks (üst beyin) bilgisi ön plana çıkarılarak amaca hizmet edecek nitelikte oluşturulmaktadır. Nesnelere dünyasında seyreden toplumsallaşma süreciyle insan, meta bakışı kazanmaktadır. Bu doğrultuda sistem, insan bedenini ve ruhunu biçimlendirerek aynılaştırmış talep ve beğeni yaratmakta, tüketim bilincini yerleştirmekte, korku ve baskı oluşturmaktadır. Sonuçta hayalleri, hedefleri, mutluluk ve özgürlük anlayışı sistemin amaçlarıyla örtüşen, bencil, çıkarlarını düşünen, nesneleşmiş, kendi hayatı üzerinde iradesini kullanamayan (kendisine yabancılaşmış), otoriteye itaat eden (gönüllü boyun eğen), kısa zamanda çok para kazanıp zengin olmayı hedefleyen, sorgulamayan, eleştirel düşünemeyen, yaratıcılığı gelişmemiş, duygulara ve kalıcı ilişkilere önem vermeyen, kendi kültürüne yabancılaşmış, diğer insanlara karşı duyarsız ve güvensiz, dayanışma, işbirliği ve hoşgöründen

uzak, doğayı tüketen bir insan tipi oluşmaktadır. Kısaca toplum, denetlenebilir ve öngörülebilir davranışları olan ve böylece gönüllü uyum sağlayan edilgen insanlardan oluşmaktadır.

Bilindiği gibi, anılan insan tipinin biçimlenmesinde en etkin toplumsallaşma süreci araçlarından biri eğitim kurumudur. Temel alınan felsefe, öğrenme kuramı, yönetim yapısı vb. açılardan sistemin amacına koşut olan bir eğitim sistemi, anılan insan tipinin oluşumunda işlevseldir. Başka bir anlatımla, istendik davranış oluşturmaya dayalı, öğrenciyi pasif kılan ezbere dayalı eğitim modeli, sistem için uygun bir modeldir. Böylece sistemin zihinsel açıdan aynen yeniden üretimi garanti altına alınmaktadır.

Sonuçta sistemin doğa ve insanlar üzerinde kurduğu baskı sonucu ekolojik denge bozulmakta, yoksulluk ve eşitsizlik artmakta, insanlar mutsuz olmaktadır. Bununla birlikte insanlar, tek/Batı boyutlu dünya düzeninden başka bir seçeneğin olmadığını düşünmektedirler. Bu durumda şöyle bir soru sorulabilir: yürüyen dengeler içinde, fiili kültürel yapıya müdahale edebilmenin yolu var mıdır, varsa nedir? Anılan doktora tezi, müdahale için toplumsallaşma sürecinin çocukluk dönemini etkilemek gerektiğini ve böylece yeni bir "homeostatik denge" durumunun oluşabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda varolandan farklı, yeni bir toplumsallaşma sürecinin çerçevesinin çizilmesi, dolayısıyla yeni/farklı bir bilinç oluşumu ve yönlendirmesi, başlangıç noktası olarak önemlidir. Çünkü toplumsallaşma sürecine (özellikle çocukluk dönemine) yapılacak müdahale, toplumu oluşturan bireylerin tercih, tutum ve davranışlarında değişime yol açacak, farklı toplumsal yapı ve anlayışları getirecektir. Toplumsal yapıdaki farklı uygulamalar, farklı felsefi yapılara olanak sağlayacaktır. Dünya görüşleri ise, kendi özlerine uyumlu bilgiyi elde etmek üzere bilişsel süreçleri ve işlevsel gereçlerini yaratacaktır. Üretilen değer öbeklerine bağlı tutum ve davranışlar oluşacak ve (iç dengesini koruyarak kendi kendisini pekiştiren) Homeostatik Denge oluşacaktır (Çukur ve Ergin, 2005).

Özetle, toplumda yeni bir homeostatik denge oluşturmak, yapısı gereği toplumsallaşma süreci üzerinden ulaşılabilecek bir durumdur ve hedeflenen/istenen bilincin gelişimini destekleyecek uygun araçları gereksindirmektedir. Tez kapsamında, şehir planlama ehliyet sınırları içinde buna uygun mekânsal araçlar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak mekân dışında eğitim kurumu da etkin bir toplumsallaşma aracı olarak bu yeni denge durumunu destekleyecek bir araçtır. Bu araç özelinde üretilecek bilgiler de eğitim alanından gelecektir. Özellikle üst beynin eğitilme biçimini etkilediği için varolan eğitim modelinin temellendiği öğrenme kuramından farklı bir kurama gereksinim duyulacağı açıktır. Ayrıca, uygulanabilir bir model olması için o "yer"i özelliklerini de göz önünde bulunduran bir model olmalıdır.

Bu doğrultuda Türkiye özelinde konu değerlendirildiğinde, geçmişte uygulanmış, Türkiye'ye özgün, günümüzde uygulanan eğitim modelinden farklı olan Köy Enstitüleri eğitim modeliyle karşılaşılmaktadır. Makalede, bu modelin hedeflediği insan tipi ve Türkiye'de yapılmış tezlerde Köy

Enstitüleri'nin hangi bağlamda ele alındığı ortaya konularak, makalenin konuyu ele alışı doğrultusunda değerlendirme yapılacaktır.

Köy Enstitüleri Eğitim Modelinin Hedeflediği İnsan Tipi

Köy Enstitüleri eğitim felsefesi, ilkesi, yöntemi, ölçme ve değerlendirme sistemi ve yönetim biçimiyle mevcut sistemden farklı bir insan tipi ve toplumsallaşma öngörmektedir. Türkoğlu (2000)'na dayanarak, modelin temel özellikleri aşağıda verilmiştir.

Bilindiği gibi, el ve beyin birlikteliğinin sağlandığı kuramsal ve uygulamaya yönelik dersler (kültür dersleri ile tarım ve teknik dersleri) birarada bulunduğu için bu kurumlara "Enstitü" denilmiştir. Bu, benimsenen "iş içinde, iş aracılığıyla, iş için eğitim" temel ilkesiyle yakından ilişkilidir. Köy Enstitülerinde "iş" hem araç, hem amaç, hem de yöntem olmuştur. Bu yöntem, müfredat programına da yansımıştır. Derslerin teori aşamasında edinilen bilgiler uygulamada, yaşamın sorunlarını çözümede kullanılmıştır.

İş için eğitim ilkesi, öğrencinin etkin katılımını ve üretimi ön plana çıkarmıştır. Böylece ezberciliğe dayalı eğitim yerine "yaparak ve yaşayarak" öğrenme esas alınarak "tam öğrenme" gerçekleştirilmiştir. Gözlem, deney, araştırma ve tartışma yöntemleri uygulanmıştır.

Okuma alışkanlığı kazanan, güzel sanatlarla (müzik, resim-iş, süsleme sanatı, ulusal oyunlar, tiyatro vb.) ilgilenen bireyler yetiştirilmiştir. Böylece beden ve ruh sağlığına, zihinsel ve duygusal gelişime önem verilmiştir. Derslerde ulusal ve evrensel kültür öğelerine yer verilmiştir.

Ölçme ve değerlendirme açısından "çocuğun kül (bütün) halinde kucaklanması" benimsenmiştir. Enstitünün felsefesine uygun olarak, seçkin ve eleyici bir ölçme tekniği kullanılmamıştır. Çocukların iş içinde, üretim alanlarında, yönetim örgütünde, kuramsal derslerde, kültürel etkinliklerde gösterdikleri olumlu çaba ve sonuçlar "kül halinde" saptanarak değerlendirilmiştir. Öğrenciyi tanıma, gözleme, yöneltme, yeteneklerini ortaya çıkarma, öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde sağlıklı tutumlar vb. etkinliklere göre başarı ölçülmüş ve değerlendirilmiştir.

Enstitüler yönetimleri açısından öğrencilerin katılımını sağladığı için demokratik kurumlar olarak görülmektedir. İşlerin, yetki ve sorumlulukların paylaşılması, karma eğitimin yapılması, enstitü işlerinin topluca görüşülmesi, eleştiri toplantılarının yapılması, birlikte eğlenilmesi, imece yönteminin uygulanması, "kümebaşı"lık düzenlemesi vb. özellikler enstitülerdeki demokratik yaşamın göstergeleri olmuştur. Böylece çocukların etkinleşmesi, bağımsız düşünebilmesi, karar verebilmesi, kendini tanıyıp yönetmesi, kendi işlerini görebilmesi, çevreyle ilgili sorumluluklar yüklenmesi, hoşgörü kazanması sağlanabilmiştir. Kısaca, yurttaşlık bilgisi ilkeleri ezberletilmemiş, o düzen içinde yaşanmıştır.

Sonuçta etkin, bencil olmayan, yaratıcılığı gelişmiş, sorumluluk sahibi, kendine güvenen, üretken, eleştirel düşünen, araştırmacı, cesur, tutumlu, sağlıklı, kendi varlığına yabancılaşmamış bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Ayrıca, kolektiflik/ortaklık bilinci, dayanışma ve hoşgörü oluşmuştur.

Görüldüğü gibi bu nitelikte insan tipi, sistemin oluşturduğu insan tipine göre zıt niteliklere sahiptir. O halde, günümüzde mevcut eğitim sisteminin özellikle ezberci niteliğine yönelik yapılan eleştiriler, el ve beyin eşgüdümünün sağlandığı bu modelin yeniden değerlendirilmesiyle aşılabilir görünmektedir.

Türkiye’de Yapılmış Tezlerde Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleriyle ilgili ülkemizde yapılmış tezlerde konunun hangi boyutlarıyla ele alındığı, modele nasıl bakıldığı ve eğitim açısından ne tür değerlendirmelerin yapıldığı incelenecektir.

YÖK tez arşivinden yapılan tarama sonucu konuyla ilgili 21 tezin yapıldığı görülmüş ve bu tezlerden 20 adedine ulaşılmıştır*.

21 tezin 4’ü doktora tezi, 17’si yüksek lisans tezidir. 16 tez Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde, 3 tez Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde, 1 tez Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde ve 1 tez Fen Bilimleri Enstitüsü’nde (Mimarlık Anabilim Dalı) yapılmıştır. Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapılan 16 tezin Anabilim Dalları (ABD) şöyledir: 6 adedi Tarih ABD, 2 adedi Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler ABD, 3 adedi eğitimle ilgili Anabilim Dalları’nda (Eğitim Programları ve Öğretim; Eğitim Yönetimi ve Planlaması; İlköğretim ABD), 3 adedi sosyoloji alanındaki Anabilim Dalları’nda (Sosyoloji; Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme; Kurumlar Sosyolojisi ABD), 1 adedi Kamu Yönetimi ABD ve 1 adedi İktisat ABD.

İncelenen tezler şunlardır:

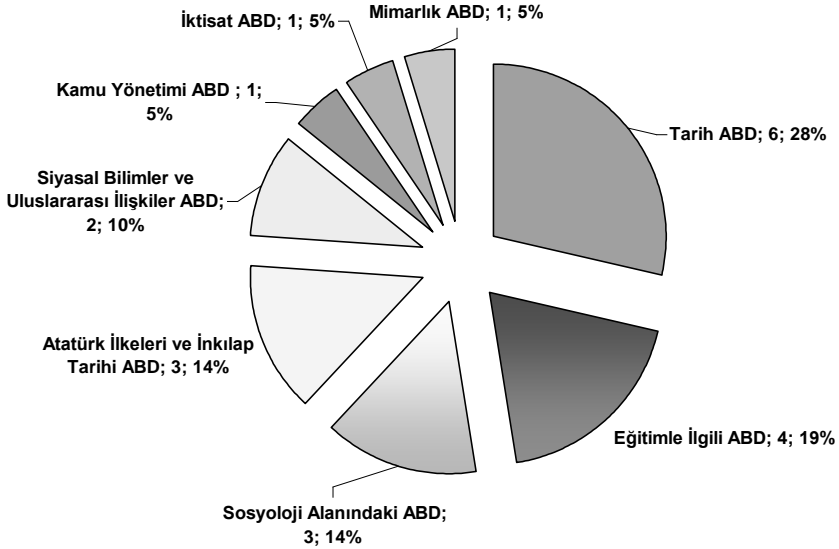
- ♦ *1938-50 Arası Türkiye'nin Eğitim Kültür Politikası*. Salih Özkan, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Doktora Tezi, 1996, Kayseri.
- ♦ *The Village Institutes and the Kemalist Ideology in the Turkish Republic (Türkiye Cumhuriyeti’nde Köy Enstitüleri ve Kemalizm İdeolojisi)*. Deniz Ilgaz, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler ABD, Doktora Tezi, 1995, İstanbul.

---

* Ulaşılamayan yüksek lisans tezinin künyesi şöyledir: Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950). Necdet Ekinci, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993, Ankara.

- ♦ *Köy Enstitüleri'nin Sosyolojik İncelenmesi*. Ziynet Bahadır, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kurumlar Sosyolojisi ABD, Doktora Tezi, 1994, Sivas.
- ♦ *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri ve Türk Eğitim Sistemine Katkıları*. Hasan Erçelebi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Planlaması ABD, Doktora Tezi, 1991, Ankara.
- ♦ *Erken Cumhuriyet Döneminde Köy Mekânına Bakış ve Köy Enstitülerinde Mekânsal Deneyimler*. Ebru Baysal, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Ankara.
- ♦ *Kalkınma Eğitim İlişkisi; Köy Enstitüleri Deneyimi*. Aytül Filiz, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2005, İstanbul.
- ♦ *Çifteler Köy Enstitüsü*. Murat Burgaç, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2004, Bursa.
- ♦ *Pazarören Öğretmen Okulları*. Uğur Koçyiğit, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2003, Niğde.
- ♦ *Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri*. Zeynep Kalyoncuoğlu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2002, Ankara.
- ♦ *1946-1950 Arası Siyasal Hayatta ve Basında Köy Enstitüleri (Vatan, Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerinde)*. Songül Boybeyi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2002, Ankara.
- ♦ *Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Öncesi ve Sonrası Köy Enstitüleri (1940-1950)*. Çiğdem Sekmen, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2001, Ankara.
- ♦ *Peasantist Ideology During the Single Party Period in Turkey, (1923-1950) (Türkiye'de Tek Parti Döneminde Köycülük İdeolojisi)*. Sibel Ölmez, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2001, Ankara.
- ♦ *Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Beşikdüzü Örneği*. İlker Erdem, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Tezi. 2001, Trabzon.
- ♦ *Öğretmen, Cumhuriyet ve Kurumları: Köy Enstitüleri Örneği*. Birgül Bozkurt, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2001, Mersin.
- ♦ *Milli Şef İsmet İnönü Döneminde Çağdaşlaşma Anlayışı ve Uygulamalar (1939-1950)*. Fatma Er, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2000, Ankara.

- ♦ *Türkiye’de Köy Enstitüleri (Kuruluşu, Kapanışı ve Faaliyetleri)*. Bilge İşçel Bakkal, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999, İstanbul.
- ♦ *Cumhuriyetin Eğitim Politikası Çerçevesinde Köy Enstitüleri*. Suat Çakan, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi, 1999, Bursa.
- ♦ *Cumhuriyet Döneminde Milli Eğitim Bakanı Olarak Hasan Ali Yücel*. İlknur Türkkaan, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, Yüksek Lisans Tezi, 1996, Ankara.
- ♦ *A Controversial Issue in Turkish Politics: Village Institutes (Türk Siyasetinde Tartışmalı Bir Konu: Köy Enstitüleri)*. Tacettin Kökçü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, 1995, Ankara.
- ♦ *Köy Enstitülerinin Eğitim Sistemimiz İçindeki Yeri, Önemi ve Fonksiyonları Üzerine Bir Tahlil Denemesi*. Bülent Berkol, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme ABD, Yüksek Lisans Tezi, 1985, İstanbul.

Grafik 1. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Tezler amaçları açısından değerlendirildiğinde;

Köy Enstitülerini inceleyen 8 tezin (Bakkal, 1999; Berkol, 1985; Burgaç 2004; Çakan, 1999; Erçelebi, 1991; Erdem, 2001; Koçyiğit, 2003; Kökçü,

1995), Köy Enstitülerini hem inceleyen hem de bir açıdan veya bir konuyla ilişkisi açısından irdeleyen 3 tezin (Bahadır, 1994; Filiz, 2005; Ilgaz, 1995), Köy Enstitülerini bir boyutuyla ya da bir açıdan inceleyen 4 tezin (Baysal, 2006; Boybeyi, 2002; Bozkurt, 2001; Sekmen, 2001), alt bölümde ele aldığı için amacıyla Köy Enstitülerinden söz etmeyen 5 tezin (Er, 2000; Kalyoncuoğlu, 2002; Ölmez, 2001; Özkan, 1996; Türkkaan, 1996) bulunduğu görülmüştür.

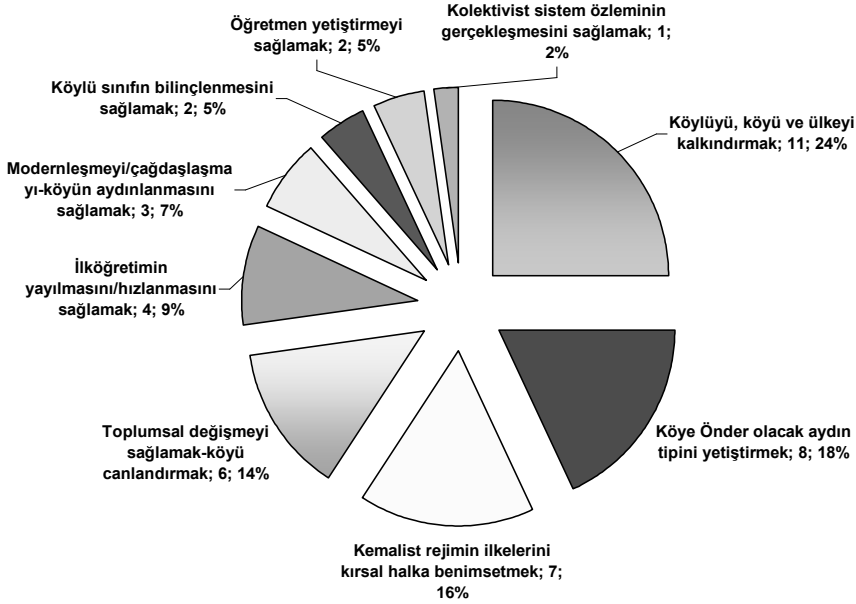
Eğitimle ilgili Anabilim Dalları'nda yapılan 4 adet tezin amaçları şöyle belirtilmiştir:

- ♦ Köy Enstitülerini, 1946-1950 yılları arasındaki 5 hükümet programında (CHP'nin son dört hükümeti olan Recep Peker, Hasan Saka-iki kez, Şemseddin Günaltay hükümetleri ile 1950'de iktidara gelen DP'nin I. Adnan Menderes hükümetleri), parti açıklamalarında ve basındaki 3 gazetede (Vatan, Ulus ve Cumhuriyet) incelemek (Boybeyi, 2002);
- ♦ Kuruluşunun 50. yılında Köy Enstitülerinin Türk Eğitim sisteminin yönetimine olan katkısını ortaya çıkarmak ve bunlardan öğretmen yetiştirmede yararlanma yollarını aramak (Erçelebi, 1991);
- ♦ Pazarören Köy Enstitüsü ve Mimarsinan ilköğretmen okulunu incelemek (Koçyiğit, 2003);
- ♦ Hasan Ali Yücel'in eğitim alanındaki düşüncelerini, uygulamalarını; bunların toplumsal ve kültürel temellerini bir bütün halinde dönemin özellikleriyle bağlantılı olarak ele almak (Türkkaan, 1996).

Tezler yazarların Köy Enstitülerine bakışları (yazarların çoğunun birden fazla bakışı bulunmaktadır) açısından değerlendirildiğinde;

- ♦ Köylüyü kalkındırdığı ya da ülke ve köyün kalkınmasını sağladığı görüşünü 11 yazarın (Bakkal, 1999; Baysal, 2006; Berkol, 1985; Boybeyi, 2002; Erçelebi, 1991; Filiz, 2005; Kalyoncuoğlu, 2002; Koçyiğit, 2003; Kökçü, 1995; Ölmez, 2001; Özkan, 1996),
- ♦ Köye önder olacak aydın tipini yetiştirmeyi amaçladığı görüşünü 8 yazarın (Bakkal, 1999; Baysal, 2006; Berkol, 1985; Boybeyi, 2002; Çakan, 1999; Erçelebi, 1991; Erdem, 2001; Ilgaz, 1995),
- ♦ Kemalist rejimin ilkelerini kırsal alandaki halka öğretmek ve benimsetmek amacıyla olduğu görüşünü 7 yazarın (Bahadır, 1994; Burgaç, 2004; Erdem, 2001; Filiz, 2005; Ilgaz, 1995; Kökçü, 1995; Sekmen, 2001),
- ♦ Toplumsal değişimin sağlanmasını ya da köyü canlandırmayı amaçladığı görüşünü 6 yazarın (Baysal, 2006; Berkol, 1985; Boybeyi, 2002; Bozkurt, 2001; Erçelebi, 1991; Erdem, 2001),

- ♦ İlköğretimin yayılmasını/hızlanmasını amaçladığı görüşünü 4 yazarın (Bakkal, 1999; Berkol, 1985; Ölmez, 2001; Özkan, 1996),
- ♦ Modernleşmeyi/çağdaşlaşmayı ya da köyün aydınlanmasını sağladığı görüşünü 3 yazarın (Bakkal, 1999; Burgaç, 2004; Kalyoncuoğlu, 2002),
- ♦ Köylü sınıfın bilinçlenmesini sağladığı görüşünü 2 yazarın (Bahadır, 1994; Bozkurt, 2001),
- ♦ Öğretmen yetiştirmeyi sağladığı görüşünü 2 yazarın (Koçyiğit, 2003; Türkkaan, 1996),
- ♦ Kolektivist sistem özleminin gerçekleşmesi amacıyla kurulduğu görüşünü 1 yazarın (Er, 2000) benimsediği görülmüştür.

Grafik 2. Tez Yazarlarının Köy Enstitüsüne Bakışları

Tezlerde Köy Enstitüleri, kuruluşu, faaliyetleri ya da işleyişi, eleştiriler, kapatılışı çerçevesinde incelenmiştir.

Yazarların Köy Enstitüleriyle ilgili değerlendirmelerinde; 5 yazar (Berkol, 1985; Bozkurt, 2001; Çakan, 1999; Ercelebi, 1991; Erdem, 2001) günümüz eğitim sisteminin sorunlarını aşmada Köy Enstitülerinin örnek alınabilecek bir eğitim modeli olduğunu söylemiştir.

Değerlendirme ve Öneriler

Sistem, zihinsel yeniden üretimini aynen devam ettirmek için amacına hizmet edecek nitelikte insan tipine ihtiyaç duymaktadır. İsteddiği insan tipini de toplumsallaşma süreci araç ve kurumlarıyla biçimlendirmektedir. Bu süreçte eğitim kurumu hem temel aldığı model hem de fiziksel mekânı bakımından etkin konuma sahiptir. Çünkü bir ideolojik söylemin ya da buna göre kurgulanan kültürel yapının ayakta kalması ve kendini yaşar kılmaları için mekânda somutlaşması gerekmektedir. Bu nedenle her ideoloji kendi mekânını üretmekte; diğer taraftan tasarlanmış mekânlar da insan bilincini biçimlendirmektedir. Dolayısıyla mekân ile ideoloji arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bu bağlamda mimarlık da egemen üretim süreçlerine bağlı ve bu sürecin doğal ürünü olmaktadır. Mimarın bilinci ise dönemin egemen düşünce sistemi içinde biçimlenmektedir.

Köy Enstitüsü eğitim modeli, yapılmış tezlerde anılan çerçevede değerlendirilebilir. Buna göre, eğitimle ilgili Anabilim Dallarında yapılmış tezlerin amaçlarında, yazarların Köy Enstitüleri'ne bakışlarında ve bu eğitim modeliyle ilgili önerilerinde, Köy Enstitüleri'nin anılan çerçevede irdelenmediği görülmektedir. Başka bir anlatımla, özelde, modelin özelliklerini ve hedeflediği insan tipini ele alan tezlerin bulunmadığı; konunun genel olarak Enstitülerin kuruluşu, faaliyetleri/işleyişi, eleştiriler ve kapatılışı çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Köy Enstitülerini farklı boyutlarıyla ele alan çalışma sayısı azdır.

Yapılmış tezlerde konunun mekânsal boyutunun da yetersiz kaldığı görülmektedir. Mimari açıdan Enstitü binalarının, temel alınan felsefeyi yansıtıp yansıtmadığı; işlevlerine uygun nitelikte tasarlanıp tasarlanmadıkları irdelenebilir. Kentsel tasarım ölçeğinde ise, Enstitü yerleşim alanlarının vaziyet planları incelenerek birimlerin birbirlerine göre konumlanışları, yerleşim düzeni açısından belirli bir ilkeyi, mantığı içerip içermediği ortaya konulabilir.

Konuyu bu bağlamda ele almış, başka bir anlatımla, Köy Enstitülerinin öngörülerini ve yaşantısının mekândaki karşılığını ortaya koymayı amaçlamış bir yüksek lisans tez çalışmasının (Baysal, 2006) değerlendirmesi kısaca aktarılacaktır.

Bu tezde, Enstitülerin yerleşim özellikleri, vaziyet planları, şartnamelerdeki mimari program incelenmiş ve bazı sonuçlar çıkarılmıştır. Buna göre Baysal (2006), iş eğitimi anlayışının, günlük hayattaki küme anlayışının programa ve dolayısıyla mekâna yansıdığını; mimari programın rasyonel, amaca dönük olduğunu, işlevleri vurguladığını, yerin niteliklerini öne çıkardığını belirtmiştir. Sadece Enstitü içindeki ilişkilerin değil, köylerle ilişkinin de düşünüldüğünü demiryolu örneğiyle ortaya koymuştur. Baysal (2006), vaziyet planında yer alan geometrik düzen ve işleve dönük rasyonel planlamanın, mevcut köy dokusuna uzak bir tutum olduğunu; ancak, az katlı

binaların ve yeşil alanların varlığı, yerel malzeme kullanımı gibi nedenlerle üçüncü boyutta köy ölçeğine uygun biçimlenme sunduğunu belirtmiştir.

Ayrıca, dönemin mimarlık anlayışının Köy Enstitüleri mimarlığına yansıdığı; başka bir deyişle, modern mimari anlayış (örneğin geometrik formlar, ızgara biçiminde dik yollar, yalın binalar vb.) ile ulusal ve bölgesel bir mimari anlayışın (örneğin arazi, iklim özellikleri, yerel malzeme, inşaat teknikleri vb.) hâkim olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte "anıtsal ve akademik" tavrın (örneğin hitap balkonu, simetrik kitle biçimlenmesi, simetrik cepheler vb.) da görüldüğünü söylemiştir. Üretime dayalı iş eğitimine temellenmesi nedeniyle Enstitülerin mekân kurgusunun Bauhaus Okulu'nun atölye eğitimine dayalı anlayışıyla ilişkilendirilebileceğini vurgulamıştır.

Sonuçta Baysal (2006), köyü canlandırma arayışının öngörülerinin mekânsal kurgu ve mekânsal yapılanma ile bütünleştirildiğini; Cumhuriyetin ilerleme anlayışı ve yeni yaşam biçiminin köyde görünür kılınmasının, mimari alanda Köy Enstitüleriyle gerçekleştirildiğini söylemiştir. Halkevleri ile Köy Enstitülerini karşılaştırmış ve Halkevlerinden, Cumhuriyetin yeni yaşantısını ve gücünü simgeleyen bir prestij yapısı olarak söz edildiğini; Köy Enstitülerinin ise daha realist, ekonomik ve bölgeselci bir tavırda olduğunu belirtmiştir.

Tez değerlendirmelerinin ardından, aşağıda, Köy Enstitüsü eğitim modeline ilişkin önerilere yer verilmiştir. Bu model, Türkiye bağlamında, toplumda yeni bir homeostatik denge oluşturmak için hedeflenen/istenen bilincin gelişimini destekleyecek uygun bir araç niteliğindedir.

Sınava ve ezbere dayalı, öğrencinin pasif kaldığı mevcut eğitim sistemine yönelik olarak eğitimbilimi alanında vurgulanan sorunların çözümü için Batı'nın çağdaş eğitim kuram ve yöntemleri önerilmektedir. Oysa günümüzde eğitim fakültelerinde ilgi gören çoklu zekâ kuramı, işbirlikli öğrenme, yapılandırıcı öğrenme gibi anlayışların aslında Köy Enstitülerinde uygulanmış olduğu karşılaştırmalarla ortaya konulmaktadır (Kocabaş, 2003; Kocabaş, 2004). O halde, Batı kuram ve modellerinden önce, ülkemizde "yer"e bağımlı, başka bir anlatımla yerin koşulları, potansiyelleri, sorunları gözetilerek ve yerin insan gücü kullanılarak oluşturulmuş ve uygulanmış, teori ve uygulamayı birarada sunan Köy Enstitüleri eğitim modeli referans alınabilir. Bu doğrultuda modeli günümüz koşullarına uyarlama ve uygulama açısından öneriler geliştirilebilir. Bunun için eğitimle ilgili Anabilim Dallarında yapılan tezlerin sayısı artırılmalıdır.

Köy Enstitüleri'nin tasarımında yani mekânsal açıdan da "yer"e bağımlı kalınmıştır. Enstitülerin planı için yerli mimarların katıldığı yarışmalar açılmış; Enstitüler çoğunlukla birincilik kazanan mimarların projelerine göre inşa edilmiştir. Günümüz eğitim kurumlarında olduğu gibi, yerel fiziki koşulları gözetmeyen tektip projeler yapılmamış; her enstitü için yarışmalar düzenlenmiştir. Her Enstitü için ortak birimler yanısıra o yöreye özgü işlere yönelik ilgili birimler de inşa edilmiştir. Yörenin iklim koşulları bina tasarımlarını yönlendirmiştir. Binaların genel boyutlarının ve yüksekliklerinin

belirlenmesinde, çatı konstrüksiyonu, pencere ve kapı genişlik ve yüksekliklerinde, tavanların izolasyonunda yerel koşullara uygunluk gözlemlenmiştir. Arazinin doğal yapısına uygun projeler hazırlanmıştır. Yerel malzeme kullanılması bina yapım şartları içinde yer almıştır.

Yarışmanın esas şartları arasında; yarışmaya katılacak mimarların projesini yapmak istedikleri enstitünün bulunduğu yerde asgari üç gün kalarak arazinin genel durumunu, yerel inşaat tarzlarını, inşaat malzemesinin cinslerini ve içeriğini etüt etmeleri belirtilmiştir. Ayrıca, yerel konuların, manzaranın karakteristik durumunun, köy evlerinin vaziyet ve stillerinin, orman ve deniz gibi unsurların gözönünde tutulması, şartlar arasında yer almıştır. (Köy Enstitüleri I-II, 2003).

Dolayısıyla fiziki planlama alanında da, Köy Enstitülerinin temellendiği anlayış ve felsefenin mekânda somutlaşmasını ortaya koyan çalışmaların sayısı artırılabilir.

Ayrıca, fiili durumda fiziki koşulları ve mekânları kötü durumda olan Köy Enstitüleri'nin restore edilerek çevresiyle birlikte yaşayan eğitim kurumlarına dönüştürülmesi için projeler yapılabilir. Bu yöndeki öneri, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği 1. Olağan Genel Kurulu Sonuç Bildirgesi (2007)'nde bulunmaktadır. Restorasyon çalışmaları sonucu Eğitim merkezleri, müzeleri ya da en yakın eğitim fakültelerinin bir bölümünün buralarda açılması önerilmiştir.

Kaynakça

- Bahadır, Z., 1994, *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Bakkal, İ. B., 1999, *Türkiye'de Köy Enstitüleri (Kuruluşu, Kapanışı ve Faaliyetleri)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Baysal, E., 2006, *Erken Cumhuriyet Döneminde Köy Mekânına Bakış ve Köy Enstitülerinde Mekânsal Deneyimler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Berkol, B., 1985, *Köy Enstitülerinin Eğitim Sistemimiz İçindeki Yeri, Önemi ve Fonksiyonları Üzerine Bir Tahlil Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Boybeyi, S., 2002, *1946-1950 Arası Siyasal Hayatta ve Basında Köy Enstitüleri (Vatan, Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerinde)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, B., 2001, *Öğretmen, Cumhuriyet ve Kurumları: Köy Enstitüleri Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Burğaç, M., 2004, *Çifteler Köy Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Çakan, S., 1999, *Türkiye'nin Eğitim Politikası Çerçevesinde Köy Enstitüleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Çukur, D. & Ergin, Ş., 2005, "Korunan Doğal Alanlar Konusu Bağlamında 'ekolojik boyut' Sorunsallaştırılması ve Aidiyeti Üzerine", *Korunan Doğal Alanlar*

Sempozyumu Bildiri Kitabı, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi, s. 99-106.

- Er, F., 2000, *Milli Şef İsmet İnönü Döneminde Çağdaşlaşma Anlayışı ve Uygulamalar (1939-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erçelebi, H., 1991, *Kuruluşunun 50.Yılında Köy Enstitüleri ve Türk Eğitim Sistemine Katkıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Erdem, İ., 2001, *Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Beşikdüzü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Filiz, A., 2005, *Kalkınma Eğitim İlişkisi; Köy Enstitüleri Deneyimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ilgaz, D., 1995, *The Village Institutes and the Kemalist Ideology in the Turkish Republic*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kalyoncuoğlu, Z., 2002, *Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kocabaş, A., 2003, "İşbirlikli Öğrenme, Çoklu Zeka Kuramı ve Köy Enstitüleri", *Yeniden İmece Dergisi*, Sayı: 1, s. 22-27.
- _____, 2004, "Yapılandırıcı (Constructivist) Öğrenme Yaklaşımı ve Yeni Öğretim Programları", *Yeniden İmece Dergisi*, Sayı: 5, s. 29-31.
- Koçyiğit, U., 2003, *Pazarören Öğretmen Okulları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Kökçü, T., 1995, *A Controversial Issue in Turkish Politics: Village Institutes*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Köy Enstitüleri I-II, 2003, *Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları*, Ankara.
- Ölmez, S., 2001, *Peasantist Ideology During the Single Party Period in Turkey (1923-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Özkan, S., 1996, *1938-50 Arası Türkiye'nin Eğitim Kültür Politikası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Sekmen, Ç., 2001, *Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Öncesi ve Sonrası Köy Enstitüleri (1940-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türkkaan, İ., 1996, *Cumhuriyet Döneminde Milli Eğitim Bakanı Olarak Hasan Ali Yücel*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Türkoğlu, P., 2000, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği, 2007, "Türkiye Ne Yapmalı? Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği 1. Olağan Genel Kurulu Sonuç Bildirgesi", *Yeniden İmece Dergisi*, Sayı: 15 (Mayıs), s. 116-120.